

بزرگداشت ادوارد سعید روشنفکر بزرگ فلسطینی - آمریکایی

در نخستین سالگرد درگذشت او

تراپ حق شناس

به ابتکار دانشگاه پاریس ۷ (دونی دیدرو) و همکاری شعبه دانشگاه کلمبیا در پاریس و پشتیبانی کتابخانه ملی فرانسه و مشارکت رادیو «فرانس کولتور» در روزهای ۲۴ و ۲۵ سپتامبر ۲۰۰۴، سمیناری بین المللی ویژه بحث و گفتگو درباره آثار ادوارد سعید دکتر افتخاری دانشگاه پاریس ۷ و استاد ادبیات تطبیقی دانشگاه کلمبیا در کتابخانه ملی فرانسه (فرانسوا میتران) برپا شد. حدود ۳۰ شخصیت دانشگاهی، پژوهشگر و نویسنده از افق های مختلف فکری و از کشورهای متعدد از انگلیس و ایالات متحده گرفته تا هند و لبنان و آفریقای جنوبی و فرانسه در آن سمینار شرکت داشتند و با حضور کسانی مانند فیلسوف فرانسوی اتی ین بالیبار و شاعر بزرگ فلسطین محمود درویش و نماینده عام (سفیر) فلسطین در فرانسه لیلا شهید کوشیدند دستاورد و میراث فکری و فرهنگی نویسنده «شرق شناسی» را بررسی و ارزیابی کنند. لوموند مورخ ۲۸ سپتامبر در گزارشی نوشت:

«اندیشه ادوارد سعید (متولد ۱۹۳۵ در بیت المقدس که در سپتامبر ۲۰۰۳ در نیویورک درگذشت) در عرصه های مختلف هنر، علوم انسانی و اجتماعی یعنی در ادبیات، نقد ادبی، تحقیقات پسا استعماری، موسیقی، زیبایی شناسی، سیاست، جایگاه و نقش روشنفکر... درخشیده است.

هرچند مداخله های سیاسی وی بیشتر معروف همگان است، اما شرکت کنندگان در سمینار، بر شخصیت ادوارد سعید به عنوان استاد ادبیات تطبیقی و موسیقی شناس درنگ کردند، زیرا به نظر خانم سونیا دایان - هرزبرون استاد جامعه شناسی دانشگاه پاریس ۷، در این عرصه آکادمیک و هنری ست که اندیشه ادوارد سعید ماندگارترین اثر را برجا گذاشته است. به عقیده سونیا دایان، ادوارد سعید با اصالت و قدرت ابداعی و شخصیت چند جانبه خود اثری سترگ بر جای گذاشت که عرصه های آنی سیاست را تا ادبیات و موسیقی کلاسیک در می نوردد. ادوارد سعید هرگز از رفت و آمد بین این عرصه ها و پژوهش و نظریه بردازی حول این چند جانبگی بازنیاستاد.

نخستین کارهای ادوارد سعید بر آثار ژوزف کنراد و رمانهای او که مختص حماسه استعماری ست متمرکز بود. نویسنده «در دل تیرگی ها» نقاط مشترکی با نویسنده فلسطینی داشته است. رمان نویس لبنانی خانم دومینیک اده یادآوری کرد که هردو تبعیدی بودند، هردو به زبان انگلیسی می نوشتند و هردو کوشیدند جایی برای دنیای خود در جهان بازکنند...

ادوارد سعید که خود نوازنده پیانو بود و با دوست اسرائیلی خود دانیل بارن بوم بنیادی که نام هردوشان را بر خود دارد تأسیس کرد که موزیسین های اسرائیلی و فلسطینی را هر سال در یکجا گرد می آورد، در جریان زندگی خود اهمیت هرچه والاتری برای موسیقی قائل شد به طوری که سونیا دایان موسیقی را استعاره ای از اندیشه او می داند: «آثار او چندصدایی ست و سلیقه هایش او را بیشتر به سوی سمفونی می برند. در یکی از فصول کتابش مدونات موسیقایی، واریاسیون های بتهوون را با موسیقی ام کلثوم به موازات یکدیگر قرار می دهد...

آشیل امیمبه استاد دانشگاه ویت واترستان در آفریقای جنوبی، این نویسنده فلسطینی را با فرانتس فانون نویسنده «پوست های سیاه، صورتک های سفید» مقایسه می کند چرا که هردو را «درگیر با احساس شتابزدگی» می داند و اهمیت مسأله استعمار را در آثار هردو تأکید می کند. هردوی آنها به شمولیت جهانی بر اساس صحنه ای از جهان که با شمولیت استعماری رقم خورده می اندیشند.

به عقیده الیاس خوری، رمان نویس لبنانی و نویسنده «دروازه خورشید»، ادوارد سعید پناهنده و مهاجر تضاد «تبعیدی تبعیدیان بودن» را تجربه کرد، اما تزوتان تودوروف مدیر گروه پژوهش در مرکز تحقیقات ملی فرانسه گفت: این انسان رانده از میهن هرگز نخواست خود را در دوگانگی اصطلاح «جلاد - قربانی» محبوس کند. تبعید به مثابه معضلی خلاق، به مثابه کلیدی برای درک انسانیت و به حاشیه رانده شدگانی که به واقع، اکثریت جهان را تشکیل می دهند اندیشه ادوارد سعید را بسیار به خود مشغول داشته است. تودوروف از سخن خود چنین نتیجه گیری می کند: او بین یک روشنفکر و یک تبعیدی رابطه ای برقرار کرده می گفت تبعید یکی از غم انگیزترین سرنوشت ها ست، اما تبعید به خاطر عدم استقرارش انسان را به اندیشه وا می دارد. تجربه مرزها، از آنجا که توجه ما را به گروه هایی که قربانی تبعیض اند بر می انگیزد، یکی از عوامل تشکیل دهنده اومانیسیم امروز است. انسان رانده از میهن در دو فرهنگ مشارکت دارد، بی آنکه خود را با هیچکدام هم هویت بداند. اینکه در آن واحد هم درون چیزی باشی و هم بیرون از آن، شرط اومانیسیم امروز است.

روز اول سمینار، با اینکه روز تعطیل نبود، حضور حدود ۳۵۰ نفر در آمفی تئاتر بسیار جالب بود. سازماندهی سمینار با ترجمه همزمان انگلیسی به فرانسه و بالعکس و چاپ پوستر ادوارد سعید و ارائه خلاصه ای از تمام سخنرانی ها در چندین سطر به دو زبان انگلیسی و فرانسه و حضور رایگان در سمینار، کاری بود در خور جایگاه دانشگاهی برگزارکنندگان و سخنرانان و نیز شخصیت ادوارد سعید. شمار ایرانیانی که در این سمینار و لو در بخشی از آن حضور یافتند، مانند موارد مشابه، متأسفانه بسیار اندک و معدود بود. برگزار کنندگان از اینکه نتوانسته بودند بخشی از سمینار رابه موسیقی (که عرصه ای از موارد اهتمام ادوارد سعید بوده) اختصاص دهند عذرخواهی کردند. بخشی از سخنرانی ها در شماره ماه دسامبر مجله دانشگاه شیکاگو (Critical Inquiry) منتشر خواهد شد. همچنین احتمال دارد که کل مباحث را دانشگاه پاریس ۷ به فرانسوی منتشر کند. شایان ذکر است که از نیمه اکتبر به بعد قرار است رادیو فرانس کولتور متن سخنرانی ها را پخش کند.

در پایان سمینار و در محل دیگری یعنی در Reid Hall شعبه دانشگاه کلمبیا در پاریس، شب شعری به افتخار ادوارد سعید و حضور محمود درویش برپا شد. ابتدا خانم دانیل هاس دوبروسک مدیر این مؤسسه قطعاتی از یک نوشته ادوارد سعید را خواند و سپس محمود درویش شعر بلندی را که به یاد ادوارد سعید سروده به عربی قرائت کرد و بعد ترجمه آن به فرانسوی خوانده شد. در این شب شعر که بسیار مورد استقبال حضار قرار گرفت، متن یکی از سخنرانی های ادوارد سعید در همین مؤسسه تحت عنوان «نابرابری درمان ناپذیر» در اختیار حاضران بود. این متن شاید نمونه ای باشد از کار ادوارد سعید در نقد ادبی که در آن آثار جوناتان سوئیفت، نویسنده سفرهای گالیور را ارزیابی می کند.

برخی از مقالات ادوارد سعید و نیز ترجمه انگلیسی و فارسی این شعر محمود درویش را روی سایت اندیشه و پیکار (peykarandeesh.org) خواهید یافت.

از آثار ادوارد سعید، غیر از مقالات متعدد، تا آنجا که می دانیم تنها اینها به فارسی ترجمه و در تهران منتشر شده است:

- شرق شناسی
- اسلام رسانه ها، انتشارات توس
- نشانه های روشنفکران، نشر آگه.